

ÉN LENNI

Ösbemutató a Szabadkai Népszínház stúdiójában

Igen nagy jelentőséget tulajdonítok az Árok—Domonkos-bemutatonak — mind a színházat és Árok Ferencet, a színészt, mind a jugoszláviai magyar irodalom egyik központi monumentumát, Domonkos István Kormányeltörésben című versét illetően.

Árok választásával, kitartásával (de a dramaturg, Franyó Zsuzsanna, a költői kollázs előkészítésével és ifjú Szabó István az egész est rendezésével is) nagyban hozzájárult az íróink és színházunk, színházaink között tátongó szakadék kezdődő felszámolásához. (Mert hát végső esetben nem is arról van szó, hogy hány szabályosan vagy kevésbé szabályosan megírt drámánk van, hanem arról, hogy itt van egy mindinkább nagykorúnak nevezhető irodalom, amely várja színészeink, színházi munkásaink *beavatkozását* . . .)

Modern költészetünk — amelyről tíz évvel ezelőtt még azt hitték egyesek, hogy valahonnan *a világűrből pottyant ide* — a Dal a földemről című összeállítással és az Én lenni című monodrámaival Szabadkán immár otthonra is talált! Árok és munkatársai (itt a díszlet- és a jelmeztervezőre is gondolok, akiknek sehol sem tüntették fel a nevét) érezték a vállalt feladat fontosságát, különös súlyát, és — igen szerencsésen — még a címmel is kihangsúlyozták, hogy *a lenni, vagy nem lenni* kérdéséről van szó.

Domonkos poémája, amely „egész költészetének tengelye”, maximális erővel, intenzitással teszi fel ezt a kérdést nagy, bravúros ellenpontozással:

én lenni — én nem lenni

— és éppen ezért drámai. Drámai minden tekintetben. Drámai a költészetet és a költőt, ki kell hangsúlyozni, a modern költészetet és a modern költőt illetően is. Ezért beszélhet az összeállítás szerzője drámáról, monodrámról — és csak másodsorban a sikeresen vagy kevésbé sikeresen applikált részletek miatt . . .

Végel László így ír Domonkos költeményéről *A vers kihívása* című könyvében: „Az egyén eltárgyasult élményei között kóvályogva, labirintusban érezve magát, emlékfoszlányokat ismételve, hadarva mondja el *kiűzetésének* történetét. Története egy manipulált, elidegenített nyelven hangzik el . . . A nyelv két pólus között vibrál: az egyik a manipulált információs rendszerek egy-egy szegmentumának ismétlésében nyilvánul meg, a másik a személyes élmények kínos, zsurgított nyelvén kifejezett élményvilágban.”

Domonkos István; Én lenni. Szabadkai Népszínház. Rendező: ifjú Szabó István, színpadra alkalmazta: Franyó Zsuzsanna. Előadó: Árok Ferenc.

Aki egyszer is elolvasta a monodrÁma alapjÁt képező Kormányeltő-résben-t, az tudja, hogy Árokék a modern költészetünk nyújtotta fel-
adatok legnehezebbikének megoldására vállalkoztak — ennél nagyobb
dicséretben, azt hiszem, nem is részesíthetnénk őket.

E labirintusi kóvÁlygÁst kellett — szabÁlyos mozgÁsként — megele-
veníteni (ezért az űres űtjelzőtÁblÁkat szerencsés megoldÁsnak érzem), e
hadarva elmondott kiűzerést kellett érthetően elmondani, e nyelv két
pólusÁt kellett térben rögzíteni.

A színész és munkatársai a költő, a verset író költő és a vendégmunkás
sejlő alakjából formáltak drÁmai hőst. Jó, hogy a költő került az elő-
térbe, jó, hogy a költő lett a főszereplő — bár mintha egy romantikus
költőkép lebegett volna előttünk (akár lúdtollal is írhatott volna!), köz-
ben a Kormányeltő-résben egy nagy pamflet a romantikus költő, a nem-
zeti irodalmak generÁlisai ellen, egyÁltalán az irodalom ellen, de még
véletlenül sem az alkohol, hanem az önromboló intellektus felől in-
dulva...

A versírás pillanata tehát a kétely csőrébe inkább, mint a kétségbeesés
dörömbölése.

Ma szombat van. Itthon űlök — mondja Árok, és ezek a József Attila
Ódájának indítÁsát idéző szavak a monodrÁma tulajdonképpeni alap-
szintje, amelyről felemelkedik és amelyről alászÁll. Az alkohol csupán a
Figura venerisnél igazolt...

Ma szombat van. Itthon űlök — és sírok, mondja, s egy nagy hamleti
monológ következik, mint mondtuk, az *én lenni* és az *én nem lenni*
végpontjai, ellenpontjai között.

Persze jól tudom, nehéz megtalÁlni a mű, a modern, önromboló mű
születése csöndjének elemeit, objektív korelátumát — maximÁlis hang-
zását. Nehéz szinte emberfeletti feladat, az én lenni — én nem lenni vég-
telen ismételtetése, Ám Árok, aki a Dal a földemről-ben Fehér KÁlmán
ó-ját olyan finoman tudta valami lényegessé emelni, ezt a problémát
is sikeresen megoldotta, és mind sikeresebben meg fogja oldani — persze,
ismételjük, nem mint egy csapzott, romantikus költő, tehát nem csak
fokozÁssal, hanem mint egy hangszer segítségével komponÁló zeneszerző,
modern zeneszerző (mint amilyen pl. Thomas Mann Doktor Faustusának
Leverkühnje)...

Impresszióinkat fejezzük be mi is azzal, amivel Árokék fejezték be
monodrÁmájukat, azzal a rövidke mondattal, amellyel Domonkos egyik
képzőművészeti írását kezdte hiszen az *Én lenni* is most kezdi tartomÁ-
nyunkban pályafutÁsát: *A kiÁllítás bezÁrult.*

TOLNAI Ottó